

מעדני כהן

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת וירא תשפ"א ❁ שנה שנייה גליון 59

בעניין אשה ששכחה להתפלל מנחה אם בשמחת תורה תשלומי מנחה צריכה להתפלל ערבית

אמנם שמעתי מידידי הגאון ר' מנדל לובין שליט"א שגם אשה שתפלל ערבית שתיים שהרי איש ג"כ אינו מחוייב בתפלת ערבית שהרי קי"ל דתפלת ערבית רשות ומכל מקום אמרו בגמ' ברכות דף כ"ו שכח ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים וא"כ הוא הדין באשה אע"פ שאינה מחוייבת בערבית אבל מתפללת ערבית לצורך התשלומין.

והנה במשנה ברורה סימן רסג ס"ק מ"ג כתב לעניין אשה שלא התפללה מנחה ואין שהות להתפלל קודם הדלקת נרות כתב וז"ל בשאין שהות לזה יותר טוב שתתפלל ערבית שתיים וכדלקמן בסעיף ט"ו מלמנוס ח"ו בספק הלול שבת עכ"ל, ומבואר שהאשה מתפללת ערבית שתיים, אבל אינו ראייה מכרעת שהרי יכולה להתפלל ערבית שתיים אבל לומר שהיא חייבת להתפלל ערבית שתיים אפשר שאינה חייבת בזה.

יבואר שיטת הרשב"א שאין תשלומין אלא בזמן תפלה של חובה

והנה בחידושי הרשב"א ברכות דף כו עמוד א' כתב וז"ל ומיהו דוקא בזמן תפלה לפי שכיון שהוא זמן תפלה והוא עסוק בתפלתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפלתו אבל שלא בזמן תפלה לא שאם לא כן מאי מתפלל ערבית שתיים ומתפלל מנחה שתיים דקאמר לימא טעה ולא התפלל שחרית קודם חזרת חזרה ומתפלל לאחר חזרת אי נמי טעה ולא התפלל מנחה חזרה ומשלימה כל הלילה הוה ליה למימר, עכ"ל, ומבואר דאין תשלומין אלא בזמן תפלה של חובה וא"כ גם האשה אינה יכולה להתפלל תשלומין אם לא תתפלל ערבית תחלה.

וכ"כ בשולחן ערוך הרב סימן קח סעיף ז' וז"ל 'אין תשלומין לתפלה שהפסיד אלא בזמן תפלה (הסמוכה לה) אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה כגון אם שהה הרבה אחר שהתפלל תפלה שהיא חובה שעה אינו יכול להתפלל עוד לתשלומי תפלה שהפסיד לפי שלא תקנו תשלומין לתפלה שהפסיד אלא בזמן שעוסק בתפלה שהיא חובה שעה שאין כיון שהוא עסוק בתפלה הוא חוזר ומשלים מה שפסד בתפלתו' עכ"ל, ולדבריהם אין האשה יכולה להתפלל תשלומי מנחה אלא אחר שתתפלל ערבית.

יבואר אם אינה יכולה להתפלל רק תפלה אחת איזה תתפלל

ואם אינה יכולה להתפלל אלא תפלה אחת להרשב"א לכאורה אינה יכולה להתפלל תפלת תשלומין בלא תפלת חובה, אבל יש מן האחרונים דס"ל דבמקום שאינו יכול להתפלל תפלת חובה מתפלל תשלומין לחוד וכמבואר בצ"ח ברכות דף כ"ו, ולכאורה תתפלל תשלומי מנחה ולא ערבית משום שתשלומי מנחה היא חייבת ובערבית אינה חייבת ולכן תתפלל תשלומי מנחה.

אמנם באיש שלא התפלל מנחה וצריך להשלים המנחה ואינו יכול להתפלל אלא תפלה אחת אפשר שמאחר שקבלו עליהו כחובה אפשר שהוא חוב כתפלת תשלומי מנחה וא"כ תפלת זמנה עדיפה וקודמת, ואכתי אפשר לומר דאין חוב כעיקר חיוב תפלה ותשלומי מנחה עדיפה וצ"ע.

יבואר מש"כ הצ"ח דתפלת תשלומין עדיף מתפלת חובה משום שתפלת תשלומין אין לו תשלומין בתפלה שאחריה

אבל לכאורה יש מקום לומר שיתפלל תפלת תשלומי מנחה מטעמא אחרינא דהנה כתב הצ"ח"ה ריש תפלת השחר דמי שלא התפלל מנחה וצריך להתפלל תשלומי

נשאלתי באשה ששכחה טו"מ במנחה וצריכה להשלים התפלה בערבית אם מתפללת ערבית קודם, דהנה בתפלת תשלומין איתא בשו"ע סימן ק"ח דמתפלל תפלת זמנה ואחר כך תפלת תשלומין ואם התפלל תפלת תשלומין קודם לא יצא, ויש לעיין באשה ששכחה להתפלל מנחה וצריכה להשלים תפלת המנחה אם צריכה להתפלל ערבית שתיים אע"פ שאינה מתפללת ערבית או דנימא שמתפללת תשלומי מנחה אע"פ שאינה מתפללת ערבית לפני התשלומין.

יבואר שמשלימין תפלת שחרית אחר ד' שעות בלא תפלה לפנייה

ולכאורה יש להביא ראייה דהנה בבית יוסף (או"ח סי' פ"ט) כתב בהא דכתב הטור ואם עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אף על פי שאין לו שכר תפילה בזמנה שכר תפילה מיהא איכא, וכתב הב"י וז"ל 'כן כתבו שם הרי"ף (יח). והרא"ש (פ"ד סי' א) ואף על גב דליתא לדבריו דאמרי עד חצות היכא דטעי וצלי לאחר ד' שעות שכר תפילה יהבו ליה שכר תפילה בזמנה לא יהבו ליה וכן כתב הרמב"ם ז"ל (תפלה פ"ג ה"א) ונראה שלמדו כן מדפריך בגמרא (כו). אהא דתנן תפלת השחר עד חצות ותו לא והאמר רבי יוחנן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים שחרית מתפלל במנחה שתיים ומשני כוליה יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפילה בזמנה מכאן ואילך שכר תפילה יהבי ליה שכר תפילה בזמנה לא יהבי ליה דמשמע מהכא שאע"פ שעבר זמן התפילה כוליה יומא יהבי ליה שכר תפילה דלא גרע קודם חצות לרבי יהודה מאחר חצות לכולי עלמא'.

וכתב עוד וז"ל 'אין להקשות דא"כ הוה ליה למימר שאם התפלל אחר ד' שעות עד הלילה אף על פי שאין לו שכר תפילה בזמנה וכו' דאיכא למימר דשאני אחר זמן המנחה שצריך להתפלל תפילת המנחה קודם וכבר נתבאר זה בדבריהם במקומו ולפי שיטה זו היה נראה לומר דאחר ד' שעות אינו מתפלל אלא אם כן נתאחר מלהתפלל בטעות או באונס אבל אם הויד ולא התפלל קודם ד' שעות אינו מתפלל אחר כך דכיון דמדיון טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתיים ילפינן לה דיו לבא מן הדין להיות כנדון דדוקא בטעה איתמר אבל אם הויד אין לו תשלומין אלא שהרמב"ם (תפלה פ"ג ה"א) כתב ואם עבר או טעה והתפלל אחר ד' שעות עד חצות היום יצא ידי חובת תפילה אבל לא יצא ידי חובת תפילה בזמנה וכך הם דברי רבינו, ולפיכך נראה לומר דלא ילפינן דין אחר ד' שעות מדיון טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתיים דאיכא למימר שאני התם שהוא זמן תפילה מיהא אלא מדאמרי רבנן עד חצות ילפינן לה כי היכי דלא נשוי כל כך פלוגתא בין רבי יהודה ורבנן דלרבי יהודה אם התפלל אחר ד' שעות לא יהבי ליה שכר תפילה כלל ולרבנן מתפלל והולך עד חצות ויהבי ליה שכר תפילה בזמנה הילכך מומעטין בפלוגתיהו דלכולי עלמא מד' שעות עד חצות שכר תפילה יהבי ליה בין בשכח בין בהויד אלא דלרבי יהודה לא יהבי ליה שכר תפילה בזמנה ולרבנן יהבי ליה שכר תפילה בזמנה, עכ"ל.

הנה מבואר בתחלת דבריו דתפלת שחרית אחר ד' שעות אינו אלא כתפלת תשלומין ואע"פ שאינו מתפלל תפלה אחרת לפנייה וע"כ מבואר דכל שאינו צריך להתפלל תפלה אחרת מתפלל התשלומין לחוד והכי נמי כל שאינו צריך להתפלל ערבית הרי הוא מתפלל תשלומי מנחה לחוד.

אכן אפשר דבמקום שיש תפלה אחרת אלא שאינו מחוייב בה צריך להתפלל אותה תפלה קודם תשלומין אע"פ שאינו מחוייב בה משא"כ אם אין באותו זמן חיוב תפלה אחרת מתפלל התשלומין לחוד.

* ושמעתי בשם הגאון הגדול ר' אברהם גנזובסקי זצ"ל שאמר בזה עפ"י מש"כ הצ"ח"ה מי ששכח טו"מ במנחה בערש"ק ונזכר בביל שבת כיון שאינו יכול להשלים את תפילת המנחה מספק שהרי אינו יכול להתנות בנדבה כמש"כ המ"ב סימן ק"ח, לכאורה הרי הוא כאדם שצריך להתפלל שתי תפילות האחד תפילת ערבית והאחד תשלומי מנחה ואין בידו להתפלל שתיים ולהצ"ח צריך להתפלל תשלומי מנחה ועדיף מתפילת ערבית שיש לו תשלומין בשחרית, וצריך זה האיש להתפלל ערבית של ליל שבת ולהתנות שאם הוא צריך להשלים את תפילת מנחה של ער"ש הרי הוא מתפלל תפילה זו לשם תשלומי מנחה, ולא לשם תפילת ערבית, ואם אי"צ להשלים תפילת

שחרית יתפלל תשלומי שחרית משום שלמנחה יש לו תשלומין בערבית אבל לתשלומי שחרית אין תשלומין בערבית, ומקורו הוא ממש"כ המ"א סוף סימן רפ"ו דמי שעומד בסוף היום והרי הוא צריך להתפלל מנחה ומוסף ואין בידו להתפלל אלא אחת מהם, דאף דמנחה הוא תדיר מ"מ צריך להתפלל מוסף משום דתפילת מנחה יש לו תשלומין בערבית ותפילת מוסף אין לו תשלומין להכי עדיף שיתפלל מוסף, ותפילת מנחה ישלימו בערבית, ולפ"ז כתב דה"ה במי שצריך להתפלל מנחה ותשלומי שחרית ואין בידו אלא להתפלל אחת מהם שיתפלל תשלומי שחרית, ובערבית ישלים את תפילת המנחה, שהרי קי"ל אין תשלומין אלא בתפילה הסמוכה לו, ואם יתפלל מנחה ולא ישלים את השחרית תו לא יוכל להשלימו בערבית, ונמצא דהמנחה יש לו תשלומין בערבית ותשלומי שחרית אין לו תשלומין, ולהכי יתפלל תשלומי שחרית ולא מנחה כמש"כ המ"א לענין מוסף ומנחה, עכ"ד.

אבל בשא"א סי' י"ט כתב דפשוט שאם אינו יכול להתפלל אלא או מנחה או תשלומי שחרית שיתפלל מנחה שאינו יכול להתפלל תשלומי שחרית אם לא סמוך לתפלת חובה וכמו שנתבאר לעיל מדברי הרשב"א.

יבואר במי שיש לו שהות להתפלל מוסף או מנחה אי מינייהו עדיף

אכן בעיקר מש"כ המ"א סוף סימן רפ"ו דביש לו שהות להתפלל תפילה אחת או תפילת המוספין או תפילת המנחה צריך להתפלל מוסף משום שמוסף אין לו תשלומין. יעוין בדגול מרובה ובבית מאיר שם שהביאו שבירושלמי מבואר דלא כהמ"א

נשאלתי בבן א"י ששהה בחו"ל לכמה ימים ושכח טו"מ בברכת השנים וכשהגיע לשמע קולונו החליט בדעתו לקבוע דירתו ולהיות בן חו"ל האם מזכיר בשמע קולונו טל ומטר שהרי נתחייב להזכיר בתפלתו בברכת השנים והרי הוא מעכב בתפלתו, או שמאחר ועתה אינו חייב בהזכרה זו תו אינו יכול להזכירו בשמע קולונו אע"פ שכבר נתחייב בה בברכת השנים, ויש לעיין מה יעשה בכה"ג.

ויש להסתפק גם באופן אחר במי שהתחיל להתפלל בערב הפסח מנחה ולא אמר טו"מ בברכת השנים וגמר תפלת המנחה בליל הפסח למש"כ הערוך השולחן סימן ק"י שאפשר להתחיל להתפלל בזמן תפלה ולסיים אחר הזמן ובוה כיון שבלייל פסח אינו זמן הזכרת גשמים תו אינו יכול להשלים השאלה שנתחייב לשאול בברכת השנים.

ואם צריך להזכיר גשמים בליל פסח בברכת השנים נחלקו בזה הב"י והב"ח סימן קי"ז במה שכתב הטור ששואלין על הגשמים עד מוסף של יום ראשון של פסח ובב"י כתב דלא דק שהרי מפסיקין לשאול על הגשמים במנחה של ערב פסח וכ"כ בשו"ע מפסיקין לשאול במנחה של ערב הפסח ובב"ח כתב שמונת הטור שאם יתפלל של חול בליל פסח ויגיע לברכת השנים צריך לומר טו"מ עד מוסף של יו"ט ראשון של פסח וא"כ אם התפלל מנחה והמשיך לליל פסח נחלקו הב"י והב"ח אם הוא זמן גשמים ואם יכול להשלים מה שחיסר בברכת השנים.

יבואר אם אפשר להתחיל להתפלל בזמן תפלה ולסיים אחר זמן תפלה

ובעיקר הדבר אם יכול להמשיך בתפלת המנחה לאחר זמן מנחה הדברים מפורשים במגן אברהם סימן ק"י ובמ"ב שם שאינו יכול להשלים תפלתו אלא בזמן תפלה

בעניין מי שלא אמר טו"מ בברכת השנים באופן שלא נתחייב בטו"מ ובשמע קולונו נעשה מחוייב בהזכרת טו"מ אם מזכיר טו"מ בשמע קולונו

במה שנסתפקו בגליון הקודם בעניין בן חו"ל שלא שאל על הגשמים בברך עלינו וגמר בדעתו להיות בן א"י בשמע קולונו אם שואל על הגשמים, ותליא אם המחייב לשאול על הגשמים הוא בברך עלינו או דהמחייב הוא בתרווייהו יעו"ש.

ושמעתי להסתפק בכה"ג באופן אחר על פי מה שכתב הראב"ה הובא בטור ובביאור הלכה סימן קי"ז ס"א דבני חו"ל שמתחילין לומר טו"מ ביום ס' לתקופה אינם מתחילין לומר טו"מ אלא מיום ס' מעת לעת מהתקופה ואם התקופה נופלת בט' שעות ביום אינו מתחיל לומר טו"מ אלא משעה תשיעית מיום ס' לתקופה ואע"פ שבשו"ע כתב שמתחילין לומר בתפלת ערבית של יום ס' לתקופה מכל מקום כתב בבה"ל שאין מחזירין אותו אם לא אמר בערבית טו"מ יעו"ש, וא"כ יתכן שיתחיל להתפלל קודם שעה תשיעית ביום ס' לתקופה וכשהגיע לשמע קולונו כבר הגיע שעה תשיעית אם חייב להזכיר טו"מ בשמע קולונו ואם לא יזכיר חוזר או דאינו אלא תשלומין לחיוב שנתחייב בברכת השנים אבל אם לא נתחייב בברכת השנים אינו מתחייב לומר בשמע קולונו.

וכבר נתבאר בגליון הקודם דשאלת גשמים הוא מדיני ברכת השנים מהא דיכול לתקנו אחר שסיים ברכת השנים קודם שיתחיל תקע בשופר יעו"ש, **אכן שמעתי מבני יקירי הגאון ר' יעקב שליט"א** שאפשר לומר שההשלמה בברכת שמע קולונו אינו תשלומין להזכרה שחיסר בברכת השנים דקשה לומר שהוא מתקן את ברכת השנים בזה

אלא דיתפלל בזה מנחה ולא מוסף, ואף דבגליון רעק"א סוף סימן רפ"ו יישב דעת המ"א מהירושלמי מ"מ כתב המ"ב שם שהוא דוחק ונראה מדברי המ"ב שהכריע דלא כמג"א בזה, וא"כ גם בענינו ה"ז מתפלל תפילת זמנה ולא תשלומי תפילה שלפניה.

וביותר דמה שהשווה הצ"ח נידון דידן דכשיש בידו להתפלל תפילת מנחה או תשלומי שחרית יתפלל תשלומי שחרית משום שאין לה תשלומין בערבית למש"כ המ"א דיתפלל מוסף ולא מנחה, לכאורה לא דמי דמוסף ומנחה שני התפילות חיובם שוה, ובוה כתב המ"א דיקדים תפילת מוסף משום שאין לו תשלומין, אבל כשצריך להתפלל מנחה שזוהו תפלה שזמנה עתה, ומצד שני צריך להתפלל תשלומי שחרית שאינה אלא תשלומין לתפילה שלפניה. בזה לכאורה פשוט שתפילת זמנה עדיפא, ואף שהצ"ח ג"כ עמד על חילוק זה מ"מ כתב להוכיח דדמי להדדי יעו"ש. ומ"מ צ"ע.

ולכן באשה למאן דס"ל שאפשר להשלים התפלה בלא תפלת חובה פשוט שתתפלל תשלומי מנחה משום שבוה היא חייבת אבל בערבית אינה חייבת, אבל באיש יש להסתפק אם יעשה כמש"כ הצ"ח או כמש"כ המ"ב דהרבה אחרונים פליגי על המג"א בזה וצ"ע.

אמנם העירני בני יקירי הגאון ר' יעקב שליט"א למה שכתב הרש"ש בברכות דף כ"ו דמה שאמרו מתפלל ערבית שתים היינו דתרווייהו דינים כערבית והם רשות ולדבריו אשה שלא התפללה מנחה אינה חייבת בתשלומי ערבית.

בעניין הזכרת טל ומטר אם הוא מעכב בתפלה או בברכה

ועכ"פ בפשוטו הוא תמוה וכן ידוע מהחזון איש שאם באמצע תפלתו נגמר הזמן תפלה אמר להפסיק התפלה באמצע.

והנה בזה שכשהגיע לשמע קולונו הרי הוא בן חו"ל לכאורה דמי למי שלא הזכיר יעלה ויבוא בתפלת מנחה של ר"ח ובמוצאי ר"ח רוצה להשלים תפלתו שנחלקו הראשונים אם יכול להשלים תפלתו שהרי אינו אומר יעלה ויבוא במוצאי ר"ח או שמשלים אפי' שאינו מזכיר של ר"ח בתפלתו שהרי חסר בעצם תפלתו וכיון שלא התפלל צריך להשלים תפלתו החסירה, והכי נמי אע"פ שלא יוכל לומר טו"מ בשמע קולונו אבל צריך לחזור ולהתפלל ברך עלינו משום שהרי הוא כאלו לא אמרה וצריך לחזור ולאמרה אפי' בלא טו"מ משום שחסר לו ברכת ברך עלינו.

אכן אי נימא שכל שלא אמר טו"מ בברך עלינו הרי הוא כאלו לא התפלל לכולי עלמא כמו שכתבו בשם הגר"ח א"כ לכולי עלמא צריך לחזור ולומר ברך עלינו גם בלא טו"מ.

אלא דכבר נתבאר דאפשר שכשאינו אומר טו"מ אינו חסר בברכת השנים אלא בתפלה שהרי יכול להשלימה בשמע קולונו וא"כ בזה שלא אמרה בברכת השנים אינו כאלו לא בירך ברכת השנים אלא שצריך להזכיר בתפלה ולבקש על הגשמים אבל כיון שבשמע קולונו אינו צריך לבקש על הגשמים תו אינו מעכב בתפלתו.

אמנם יש לומר דכיון דבתחלת התפלה היה מחוייב בהזכרה זו ולא אמרה צריך לחזור ולהתפלל שנית שתפלה זו חסירה היא.

ולפ"ז אפשר שגם אם גמר בדעתו להיות בן חו"ל בברכת אתה חונן גם כן יש לומר שכיון שבתחלת התפלה היה עדיין בן א"י שפיר מחוייב בהזכרה זו בתפלה ולכן צריך לחזור ולהתפלל וצ"ע.

אלא דנראה דמה ששואל בשמע קולונו אינו מעיקר תקנת טו"מ ולא מייקיים בזה עיקר תקנת טו"מ בתפילה, רק הוא מדין שאלת צרכים בעלמא דשואל אדם כל צרכיו בש"ת כדאמרינן בע"ז דף ח', אלא דכיון שיכול לשאול עכ"פ בש"ת מדין שאלת צרכים לכן שוב אינו חוזר על ברכת השנים ואע"פ שברכת השנים אינה כתקונה מכל מקום הרי השלים השאלת צרכים בשומע תפלה.

ולכאורה ראייה לכך מהא דבגמ' ברכות שם מדמי לה להא דמי שלא הבדיל בתפילה אינו חוזר להתפלל כיון שיכול להבדיל על הכוס, וכמו שאינו מושלים את מה שנתחייב להבדיל בתפלה בהבדלה על הכוס אלא שסיגי במה שמבדיל על הכוס, והכי נמי אפשר דמה שמשלים שאלת גשמים בשמע קולונו אינו מעיקר תקנת שאלת גשמים בברכת השנים, אלא דמ"מ כיון שיכול לשאול על הגשמים בשומע תפלה אינו חוזר דסוף סוף הרי שאל על הגשמים. וכן משמע בתוס' שם דהא דשואל בשומע תפלה אינו אלא מדין שאלת צרכים.

ולפ"ז כל שלא שאל בברכת השנים אינו יכול לתקנו אלא דיכול לשאול צרכיו בשומע תפלה וסגי בהכי וא"כ נראה שכל שהיה בן חו"ל ולא שאל על הגשמים בברכת השנים אינו מתחייב לשאול על הגשמים בשמע קולונו שאינו מקום הזכרת גשמים אלא משום דהוא מקום שמשלים שאלת צרכים אבל מה שלא נתחייב לשאול בברכת השנים אינו שואל עליו בברכת שמע קולונו.

אלא דאכתי צ"ע אמאי יכול להשלים בקשת טו"מ אחר ברכת השנים קודם שהתחיל תקע בשופר אם אינו לעיכובא בברכת השנים אלא בבקשת צרכים, וצריך לומר

בעניין מי שעומד באמצע סעודה שלישית ויש לו מניין למעריב ואם יתפלל עמהם לא יוכל לומר רצה בברכת המזון מה יעשה

מי שעומד באמצע סעודה שלישית ויש לו מניין למעריב ואין לו מניין אחר כך אם יתפלל ערבית במניין קודם ברכת המזון ועל ידי זה לא יוכל לומר רצה שאחר ערבית אינו יכול לומר רצה בברכת המזון דהוי תרתי דסתרי ונסתפקו אם להתפלל במניין עדיף מהזכרת רצה.

ונראה פשוט שהזכרת רצה הוא חיוב שנתחייב לאומרה בברכת המזון ולהתפלל במניין הוא מעלה בתפלה ולהכי נראה שצריך לעשות מה שנתחייב בה אע"פ שמפסיד על ידה מעלת התפלה בעשרה.

אכן מה שצריך להזכיר רצה בברכת המזון כשמברך בלילה הרי הוא מחלוקת הראשונים ומספק צריך להזכיר רצה בברכת המזון וכתב במ"ב סימן קפ"ח שאם שכח רצה בברכת המזון וזכר אחר שאמר בונה ירושלים שמדינא אומר ברכה של אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית אבל בזה שהוא ספק אם חייב בהזכרה לא יברך אותה ברכה משום דספק ברכות להקל וא"כ אפשר דכיון דאינו מחוייב לומר רצה אלא מספק אפשר דלהתפלל במניין עשרה עדיף.

אמנם נראה דמאחר שבשו"ע סימן קפ"ח כתב שצריך להזכיר רצה בברכת המזון והוא מחוייב בו מספק צריך לעשות מה שמחוייב מספק ולא להדר להתפלל במניין שאינו אלא מעלה במצוות תפלה.

יבואר שיכול לצאת רצה לחוד ממי שעדיין לא התפלל ואפי' מאשתו

ואפשר שיכול לצאת רצה בברכת המזון מאשתו שלא תתפלל ערבית והיא תברך אחר כך והוא יברך בברכת המזון בעצמו ויצא יד"ח רצה מאשתו ואע"פ שבעיקר חיוב ברכת המזון אינו יכול לצאת מאשתו שהרי ספק אם אשה חייבת בברכת המזון מן התורה אבל בחיוב רצה יכול לצאת מאשתו.

ואע"פ שאינו יכול לצאת בחצי ברכה מאחר כמבואר ברי"ף ובתוס' ברכות דף מ"ו והובא בשו"ע סימן קצ"ד ס"ג שאי אפשר לצאת חצי ברכה מחבירו אבל כבר

שמאחר שהוא לעיכובא בתפלה וגם הוא חסרון בברכת השנים חשיב כלא סיים הברכה וצ"ע.

נתבאר בקה"י ברכות סימן י"א שבמקום שמברך ברכה שלימה יכול לצאת חלק מחבירו וכמו שמשמע בהג"א פ"ק דמגלה הובא בקה"י ברכות סימן י"א שיכול לצאת מאשה ברכת המזון דס"ל דנשים בברכת המזון דאורייתא אבל ברית ותורה יאמר בעצמו ואינו חשוב חצי ברכה יעו"ש.

ובחדושים וביאורים ברכות הביא מו"כ רבינו יונה ברכות פרק שלשה שאכלו דף ל"ה מדפי הרי"ף וז"ל ובראש השנה ויוה"כ שיש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן אומר רבינו הרב נר"ו שמנהגו כך שבשעה שמוע"ש ש"צ לומר אמת וקיים לעד הוא שותק עד שיאמר בא"י ואח"כ אומר עמו מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום החתונה ואחריו אמר שאינו אומר עמו לשון הברכה עצמה ואף על פי שאומר סוף החתונה לא הוי עונה אמר אחר ברכותיו ויותר טוב הוא שיאמר סוף החתונה כיון שהוא לשון ארוך יותר משיפסוק כל כך בין ברכה לברכה, עכ"ל, ומבואר מדבריו ששמע מהש"ץ ברוך אתה ד' והשלים הברכה עצמה ויצא בה וכנראה שהוא מחלוקת בין הראשונים ולכן בספיקות שפיר יוכל לשמוע הברכה מחבירו ולהשלים החסר בעצמו כגון בברכה מעין שלש שרועה להשלים הגפן שחבירו אינו מזכירו בברכתו וכדומה.

והעירני הרב הגאון ר' יהודה סמאי שליט"א דלכאורה גם שומע כעונה בברכת רצה הוי תרתי דסתרי שהרי שומע כעונה, אמנם אפשר דכל שאינו מוציא בפיו אינו חשוב תרתי דסתרי וכמו שאינו חשוב הפסק כמש"כ התוס' ברכות דף כ"א ע"ב גדול המנהג שמפסיקין לשמוע קדושה באמצע שמונ"ע הכי נמי אינו חשוב תרתי דסתרי ושפיר יכול לצאת יד"ח בשמיעה מאחר רצה.

ולחכי נראה שיתפלל במניין עשרה ואחר כך יצא יד"ח רצה מאחר שלא התפלל עדיין ואפי' היא אשתו כיון שמספק יוצא בזה יד"ח הזכרת רצה והרי ספק אם חייב כלל בהזכרת רצה להכי סגי לצאת יד"ח מאשה ואע"פ שכבר התפלל ערבית לא פקע חיובו להזכיר רצה שהרי כיון שאכל מבעוד יום נתחייב בהזכרת שבת אלא שאינו יכול להזכיר של שבת משום דהוי תרתי דסתרי אבל אם ישמע מאחר רצה שפיר דמי וצ"ע.

בעניין מי שהתפלל בעוד שלא היה צריך לבקש על הגשמים ואח"כ נתחייב לבקש על הגשמים אם עדיין זמן תפלה אם צריך להתפלל שנית

תפלה כדי להשלים ההזכרה וראיתי בספר גנוז מועדים שהביא בשם הגר"מ סאלאוויצק זצ"ל שהוא מתפלל נדבה כדי להשלים ההזכרה ובאמת דבר זה הוא מילתא דתמיהה שהרי גם בשבת ויו"ט חוזר על חסרון הזכרה והרי בשבת ויו"ט אינו מתפלל נדבה וחזינו דכשחוזר בשביל חסרון הזכרה אינו חשוב כתפלת נדבה וא"כ תו בעי טעמא איך חוזר ומתפלל בשביל חסרון הזכרה.

וע"כ דאע"פ שיצא יד"ח תפלה מכל מקום לא יצא יד"ח תפלה כתקונה ותפלתו חסירה וכשחוזר ומתפלל הרי השלים תפלתו החסירה ואע"פ שיצא יד"ח תפלה גם בלא הזכרה אבל יכול לחזור ולהתפלל כדי להשלים תפלתו החסירה.

וא"כ כל שהתפלל תפלה שלימה שלא היה צריך להזכיר ולשאול על הגשמים אינו מתחייב לשאול על הגשמים ולהתפלל שנית שהרי כל שיצא ידי חובת תפלה אינו חוזר להתפלל בשביל חסרון הזכרה.

ועוד נראה פשוט שאינו מתחייב בהזכרה ובשאלה אלא המחוייב בתפלה אבל מי שאינו מחוייב בתפלה אינו מתחייב בהזכרה לחוד ולהתפלל בשביל לומר ההזכרה ופשוט.

וראיה לדבר ממש"כ בבאיור הלכה סימן קיז לענין מתפלל ביום ס' לתקופה ולא שאל על הגשמים וז"ל כתב הח"א בשם הפר"ח דדעיבד אם התפלל ושכח טו"מ מונין מעל"ע ולפ"ז כיון דאין תקופת תשרי נופלת אלא בג' שעות או בט' שעות בלילה או ביום לעולם א"צ לחזור בתפלת מעריב הראשונה כיון שעדיין לא נשלם ס' יום מעל"ע וכן אם התקופה נופלת ביום א"צ לחזור אפילו בתפילת שחרית להתמתפלל קודם ג' שעות ביום וכשנופלת בט' שעות ביום ומתפלל מנחה קודם ט' שעות ג"כ א"צ לחזור עכ"ל.

ואי נימא דהמתפלל כשאינו חייב להזכיר ואח"כ נתחייב להזכיר ואכתי זמן תפלה הוא א"כ הכי נמי הרי אחר שהגיע יום ס' לתקופה נתחייב לשאול על הגשמים ואמאי אינו חייב להתפלל שנית כדי לשאול על הגשמים, ומוכרח דכל שלא נתחייב בשעת תפלתו תו אינו מתחייב להתפלל שנית כדי לשאול על הגשמים.

וכן מי שמתפלל מבעוד יום בו חשון ערבית מפלג המנחה יש להסתפק אם אומר טל ומטר, ויש לומר שלא יאמר שהרי עדיין לא הגיע אחרון של ישראל לנהר פרת, ואי נימא שאינו שואל על הגשמים, וא"כ כשהגיע הלילה יצטרך לחזור ולהתפלל ולא מסתבר לומר כן.

שמעתי דבר חידוש מידידי הגאון ר' מנחם סוקר שליט"א שאם התפלל ערבית בחו"ל ולא אמר טו"מ והגיע לא"י עדיין הוא זמן ערבית יחזור ויתפלל ערבית וישאל על הגשמים.

והיינו טעמא דהנה נחלקו הראשונים בכל מקום שחיסר הזכרה שצריך לחזור ולהתפלל האם כשלא הזכיר חשיב כמו שלא התפלל משום חסרון ההזכרה, או דחשיב שהתפלל גם בלא הזכרה אלא דמשום ההזכרה גופה צריך לחזור, כדי שתהיה התפלה עם ההזכרה כדינה, ולכאורה בזה נחלקו חכמי פרובינצא ורבינו יהודה [בברכות דף כ"ו ע"ב בתוס' וברא"ש שם] במי שלא אמר יעלה ויבוא בר"ח במנחה וזכר בלילה במוצאי ר"ח, אם צריך להתפלל ערבית שתיים, דחכמי פרובינצא ס"ל דחשיב כמו שלא התפלל מנחה כלל ולהכי צריך להתפלל ערבית שתיים לתשלומי מנחה, ורבינו יהודה ס"ל דחשיב שפיר כהתפלל אלא דחסר לו ההזכרה וכל דין חזרה על התפילה היא כדי להשלים ההזכרה, א"כ כאן שהוא כבר במוצאי ר"ח וגם אם יחזור לא יאמר יעלה ויבוא, א"צ לחזור, והדברים עתיקים.

ולפ"ז נראה שהמתפלל תפלת ערבית בזמן שלא היה חייב בשאלת גשמים ושוב נתחייב בשאלת גשמים ועדיין זמן תפלה דאי נימא דמה שחוזר ומתפלל הוא משום שהמחסר הזכרה הוא כאלו לא התפלל א"כ בזה שכשהתפלל היתה תפלתו תפלה בוודאי אינו חוזר ומתפלל אבל אי נימא דאע"פ שתפלתו תפלה מכל מקום חוזר ומתפלל בשביל חסרון ההזכרה א"כ הכי נמי כיון שעשה נתחייב הזכרה שפיר חוזר ומתפלל בשביל חסרון ההזכרה ואע"פ שתפלתו היתה תפלה שלימה הרי כל המחסר הזכרה הרי תפלתו שלימה אלא שחסר לו הזכרה וחוזר ומתפלל הכי נמי אע"פ שלא היתה תפלתו חסירה חוזר ומתפלל עכ"ד הגאון שליט"א.

יבואר הא דחוזר ומתפלל בשביל חסרון הזכרה אם הוא תפלת נדבה או חובה

אבל לכאורה יש לפקפק בזה הרבה דהנה בעיקר שיטת הראשונים דס"ל דאע"פ שתפלתו תפלה חוזר ומתפלל בשביל חסרון ההזכרה צ"ע והרי כיון שתפלתו תפלה א"כ אינו חייב בתפלה וא"כ איך יחזור ויתפלל בשביל חסרון ההזכרה הרי אינו חייב בתפלה ואין לו

² וראיתי בגליון כאיל תערוך 197 שנשאל רבנו בעל האילת השחר זצ"ל במי שמתפלל מעריב בפלג המנחה של ז' חשון האם יזכיר בתפלתו ותן טל ומטר או כיון דאכתי אינו לילה לא יזכיר דהרי חסידה שמתחילים לומר ותן טל ומטר בו' חשון הוא דעד אז הגיעו עולי הרגלים לביתם וא"כ לפני הלילה לא הגיעו לביתם ולכן לא יזכיר, אמנם מרן הגר"ק שליט"א אמר שיוזכר מפלג המנחה, והגאון ר' ישראל מאיר דרוק שליט"א אמר להזכיר כדברי רבנו מלשון השו"ע סי' קיז סעי' א' שכתב

בעניין כיבוס במכונת כביסה ביום ששי

ומבואר מדבריו שגם בתקנות דרבנן שאמרו טעם התקנה מכל מקום לא יבטל התקנה גם במקום דליכא לטעם התקנה וכמו שהחמיר בגילוי גם במקום דלא שכיח נחשים.

וראיה זו ממילה הוא מבואר בתרומות הדרשן פסקים וכתבים סימן קח שכתב שם וז"ל לפי טעם סמ"ג שאין מניחין תפילין בשבת ויו"ט משום על פי שנים עדים יקום דבר ובשבת איכא מילה ושבת להכי אין מניחין תפילין א"כ מי שמתו אחיו מחמת מילה יניח תפילין בשבת. נראה דאין לחלק כלל בשביל טעם זה, דמפרש סמ"ג דרך אגדה בעלמא ולא מחלקין משום אחר. כי הא דאמרין פ' המפלת נדה לא אמרה תורה מילה לשמנה פרש"י אבל לא לשבעה, ומפרש הטעם שלא יהיו הכל שמחים ואביו ואמו עצבים, פ' שהן אסורין בתשמיש המטה. ולפי זה אם ילדה ביום שצריכה ז' נקיים לאחר שבעת ימי לידה, וכי ס"ד שיהא הבן נימול לארבע עשר, וכאלה רבות בתלמוד, עכ"ל.

וא"כ הכי נמי תקנת עזרא לכבס בחמישי איתא אחר תקנת אכילת שום בערב שבת וכמו שתקנת אכילת שום הוא לכל אפי' בלא טעם התקנה הכי נמי בכיבוס בגדים בחמישי ראוי לכבס בחמישי ולא בערב שבת.

כתב ברמ"א סימן רמב וז"ל מתקנת עזרא שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת, מפני כבוד השבת, ונשאלתי אם אפשר לכבס במכונת כביסה שאין בזה טריחא כל כך, וכבר כתבו בזה הפוסקים דמכל מקום איכא טריחא דקיפול ויבוש הבגדים ולכן אסור לכבס הבגדים גם במכונת כביסה, ויעויין בחוט שני חלק א' פ"ג שכתב שאין לכבס במכונת כביסה משום לא פלוג.

ואפשר להוסיף בזה דנראה שכל תקנת חז"ל יש בהם טעמים נסתרים שלא ידוע לנו ולכן גם במכונת כביסה ראוי לא לכבס גם אם אין בזה טריחא שיהי כבר נודע מה שכתב בספר מעלות הסולם הובא במעשה רב החדש אות קכ"ד וז"ל פעם ישב בעל חיי אדם לפני מחותנו הגאון מוילנא נ"ע עם חבר תלמידיו בערב ש"ק ושאל אותם הגר"א אם הכינו להם שום כפי תקנת עזרא והשיבו לו הלא אשה עצורה ראו וא"כ ליכא לגבן תקנת עזרא והשיב להם הגר"א אם כן לא יהי מילה בשמיני המה ראו כן תמיהו מהו השייכות ברית מילה לשום, אבל בעל חיי אדם ביאר הדברים על אתר הדנה בגמ' נדה ל"א ע"ב איתא מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה שלא יהיו כל העולם שמחים ואביו ואמו עצבים, וקשה שהיו שבתל טעם זה שיהי אין אנו מטהרים בדם טוהר ומכל מקום עדיין מלין בשמיני הרי מוכח מזה שאף דליתא להטעם מ"מ מקיימין המצוה וה"נ לגבי תקנת עזרא אף למי שלא שייך אצלו הטעם מ"מ שייך אצלו התקנה, עכ"ד.

המקבל על עצמו הנהגה טובה שלא יעזבנה אלא יתמיד בהנהגתה

אמרו ליה למלאך המות זיל עביד ליה רעותיה אול איתחזי ליה א"ל אחיו לי דוכתאי אמר ליה לחיי א"ל הב לי סביך דלמא מבעת לי באורחא יתבה ניהליה כי מטא להתם דליה קא מחוי ליה שוור נפל להווא גיסא נקטיה בקרנא דגלימיה א"ל בשבועתא דלא איתנא אמר קודשא בריך הוא אי איתשיל אשבעתא ניהדר אי לא לא ניהדר, ע"כ, ואמר שמי שיש לו הנהגה קבועה שפעם אחת לא עמד בה אפי' שלא עמד בה משום שהיה בזמן של לחץ וכדומה אינה יכולה לעמוד עליו בשעת הדין ואם ריב"ל היה פעם אחת נשאל על שבועתו לא היה יכול להשאר בגן עדן, וצריך לראות שלכל אחד יהיה הנהגה טובה קבועה ועל ידי זה זוכה לעתיד לבוא. ושאלו תלמידיו ר' ראובן ברגר ז"ל ומהו ההנהגה של רבינו שנוהג בקביעות ואינו מבטלה מפני דבר בעולם אמר להם לימוד המוסר אינו שעה בכל יום. **ושמעתי שהגאון הגדול ר' משה סאלאוויצקי זצ"ל** מציירך בבחרותו היה לו קביעות של לימוד כמה דפי גמ' בכל יום והיה ימים שהיה חוזר מעסקו בצרי ציבור והיה לומד קביעותו ונדרם כמה פעמים בלימודו ואמרו לו שאין זה חשוב לימוד כראוי ועדיף שייך לישון וילמד מחר ואמר להם שאם לא יעשה כן יבטל קביעותו לגמרי ולכן עדיף שישמר קביעותו ע"פ שאין לימודו כראוי, ובאמת זהו עיקר כוחו של יצחק"ר לבטל הקביעות.

נמשכין בענין אחד כמו גוד אחית גוד אסיק דהיינו מעשיו נמשכין בענין אחד ולפעמים יש אנשים קונים שמעשיהם קטועין ואינם נמשכין והגדול האמיתי הוא שמתמיד במעשיו ואינו עוזבם לשום סיבה אלא קבוע בעבודתו. בספר עין יעקב בהקדמות בד"ה ו"להיות" הביא מהמדרש וכתב שלא מצאו וז"ל בן זומא אומר מצונו פסוק כולל יותר והוא שמוע ישראל, בן ננס אומר מצונו פסוק כולל יותר והוא ואהבת לרעך כמוך, שמעון בן פזי אומר כולל יותר את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים, עמד רבי על גרליו ואמר הלכה כבן פזי דכתיב ככל אשר אני מראה אותך וכו', יעו"ש שהסביר הדברים על פי הג' עמודי עולם של תורה ועבודה וגמילות חסדים. ובספר מקדש הלוי להגה"צ ר' יוסף צבי דיני זצ"ל פירש דיסוד הכל הוא הקביעות בעבודתו בכל ענין ובכל מצב, וזה משמעות הקרא קרנן תמיד דמיה בשבת וטרידה בכל יום, וזה היסוד של עבד ר' שעובד את בוראו תמיד. והראוי שכבר כתב בן כמה"ל בנתיבות עולם נתיב אהבת רע פרק א'.

ושמעתי מהרב נחמן בולבין שליט"א שלמדו בצעירותו בישיבת כנסת חזקיהו בכפר חסידים ושמוע מהגה"צ ר' אליהו לאפאן זצ"ל שהפיר הגמ' בכתובות דף ע"ז ע"ב ריב"ל מייכר בהו ועסיק בתורה אמר אילת אהבים ויעלת חן אם חן מעלה על לומדיה אגוני לא מגנא כי הוה שכיב

בעניין מה שעוה קיבל שכר על הצלת לוט

בשביל ישראל והקב"ה יענה להם שבעולם כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם וכו', וביאר ברש"י ספר ח"י מרן רי"ו הלוי עה"ת דהקב"ה לא יאמר להם שקנינם אלא שוטים דבאמת כל מה שנתחדש בעולם בשביל ישראל הוא וע"כ יבואו לתבוע שכר פעולתם מהקב"ה והקב"ה יענה להם שלצורך עצמם עשו היינו שלא היתה כוונתם בשביל ישראל שיעסקו בתורה ולכן אין מגיע להם שכר עבור פעולתם ע"כ, וכדבריו כתבו בעבודת עבודה להג"ר שלמה קלוגר ז"ל עבודה זרה שם.

והנה בחזקוני כבר עמד בזה וכתב וז"ל אל תירא אתו פירש"י שהיה משה ירא להלחם שמוא תעמוד לו זכותו וכו' וא"ת אמאי היה משה רבינו ירא הרי בפרשת לך לך פירש"י עצמו היה מתכוון עוג שיהרג אברהם וישא את שרה אשתו אלא ו"ל ואפי' הכי זכות הוא לו דהכי אמרינן במסכת חוריות פרק כהן משיח אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה שהרי בזכות מ"ב קרבנות שהקריב בלק מלך מואב זכה ויצתה ממנו רות בתו של עגלון דאמר רבי יוסי רות בתו של עגלון בן גו של בלק מלך מואב היתה ולכן נמי היה ירא משה רבינו שמוא תעמוד לו הזכות

הנה בספורנו סוף פרשת נח כתב על הפסוק ויקח תרח את אברם בנו וכו' ללכת ארצה כנען, ויבואו עד חרן וישבו שם וז"ל שהיתה מוכנת אל גרם המעלות במושכות, ורצויה מכל הארצות, כאמרו "ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה" (דברים יא, יב). ולא הוזק אוריה בגשם המבול כאויר כל שאר הארצות, כאמרו "לא גשמה ביום זעם" (יחזקאל כב, כד). וכבר אמרו חז"ל "אוריה של ארץ ישראל מוחכים" (בבא בתרא קנח ב). וימות תרח בחרן ולא השתדל להשיג מה שכוונתו להשיג בנסעם מאור כשדים, ולא בא כלל אצל אברהם בהיותו בארץ כנען, ובקראו שם בשם ה', עם כל גדולת שמו אז. והפך זה עשה לוט זמן מה, ולכן זכה הוא וזרועו בחלק מה ממתנות אברהם, ולא זכו לזה שאר צאצאי תרח הקרובים לאברהם כמיהו או יותר, עכ"ל.

הפך חיים על התורה כתב וז"ל אע"ה מכיון שהי' ברעתו ללכת ארצה כנען בא לארץ כנען ואצל תרח כתב בפרשה הקודמת ויצאו אתם מארץ כשדים ללכת ארצה כנען ויבואו עד חרן וישבו שם וללמדך שעל האדם ללכת בדרכי אברהם אבינו ואם מקבל ע"ע ללכת ארצה כנען מוכרח הוא לבוא להתם ולא לשנות מהלכו או להשאר באמצע הדרך, עכ"ל.

ושמעתי מהגאון ר' משה שפירא זצ"ל שהקטן נקרא קטן שמעשיו קטועין שאינם נמשכין שלפעמים הוא נוהג כצדיק והכם ולפעמים כטפס ונשחת כל הגדול נקרא גדול שמעשיו בענין מה שנתבאר בגליון הקודם בטובה שנעשה לחבירו שלא מצונו אם הוא מצוה, הנה ברש"י סוף פרשת חוקת על הפסוק אל תירא אותו כתב וז"ל שהיה משה ירא להלחם, שמוא תעמוד לו זכותו של אברהם, שמוא (בראשית יד, יג) ויבא הפליט, הוא עוג, שפלט מן הרפאים שהכו כדלעומר וחביריו בעשתרות קרנים, שמוא (דברים ג, יא) כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים, עכ"ל.

ולכאורה קשה שהרי רש"י בראשית פירש לך לך פרק ד כתב על הפסוק ויבא הפליט וז"ל לפי פשוטו זה עוג שפלט מן המלחמה, והוא שכתוב (דברים ג יא) כי רק עוג נשאר מיתר הרפאים, והוא נשאר שלא הרגוהו אמרפל וחביריו כשהכו את הרפאים בעשתרות קרנים, תנחומא (חקת כה). ומדרש בראשית רבה (מנב ח) זה עוג שפלט מדור המבול, והוא מיתר הרפאים שמוא הנפלים היו בארץ וגו' ומתבין שיהרג אברהם וישא את שרה, עכ"ל. ולכאורה אם כוונתו היה שיהרג אברהם למה היה ירא ממנו משה הרי לא נתכוון למצוה ובעכו"ם כל שלא נתכוון למצוה אינו נטיל שכר וכמו שכתב הגר"ז ריש בראשית בבואר הגמ' בעבודה זרה דף ב' שלעת"ל יאמר אברהם שכל מי שעסק בתורה יבוא ויטול שכרו ויבואו הגוים ויאמרו שכל מה שבנו מרחצאות ושוקים לא עשו אלא

בעניין הדברים שיוצאים מהצדיק מעומקא דלבא

בספר כאיל תערוג למרן בעל אילת השחר כתב וז"ל החפץ חיים דיבר פעם בורשא והגר"ז הלך לשמוע אותו ומאד התפעל ממנו והנה כידוע שהחפץ חיים היה אומר דברי מוסר פשוטים וכן צורת אמירתו את דבריו הי' בפשטות מבלי להרים את קולו ותנועות ידים וכדומה אלא שדבריו היו מעומק הלב וכשדיבר הוא ביטא את עומק לבו הטוהר ואדם גדול מגר"ז הוא הבין והרגיש את זה ולכן מאד התפעל מדבריו המשיך רבינו

ואמר אמנם לא כולם זוכים להרגיש את זה ויש אוהבים לשמוע דוקא הברקות ודברי חידוש במסור ועובדא ידענא דבערבו ימיו של הח"ח היה רגיל להתפלל שחירות בביתו ואחרי התפילה היה מודב בערך רבע שעה והבחו"ם מדישיבה היו הולכים אחרי התפילה בישיבה לשמוע את דבריו פעם הלכו ב' בחורים לשמוע אותו ואמר אחד לשני מה כבר נשמע שם והלכו חזרה לישיבה והבחו"ם היה ת"ח גדול וחבר ספר מוט אבל הוא לא הלחץ בצאצאיו איני יודע חשבונות שמנים אבל אולי זה בגלל שכן התבטא על הח"ח וזולל בדבריו והלך באמצע.